

Лаврова Л. В.,
кандидат філософських наук, доцент, завідувач
кафедри виховання та культури здоров'я,
Дніпропетровський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти (Україна, Дніпро), grunval@bk.ru

ТІЛЕСНА ТА ДУХОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Розглянуті питання взаємодії тілесної та духовної соціалізації особистості у контексті удосконалення методології дослідження та категоріального апарату філософії освіти. На основі використання системної та компаративістської методології, поєднання підходів соціальної філософії, філософії здоров'я та філософії освіти розкрито малодосліджений аспект проблеми, пов'язаний з визначенням методологічних засад розгляду та ролі взаємодії тілесної і духовної складової у соціалізації людини. Показано, що саме у процесі соціалізації відбувається визначення пріоритетності духовних чи матеріальних вимірів сенсів життя людини. Обґрунтовано необхідність акцентування духовних цінностей як домінуючих у процесі визначення орієнтирів процесу соціалізації.

Ключові слова: філософія освіти, людина, духовне, тілесне, саморозвиток, соціалізація.

Соціалізація може розглядатися як розвиток ресурсів людини, у результаті чого вона власне й стає людиною. Розвиток цивілізації характеризується постійним зростанням можливостей людей накопичувати засоби, необхідні для соціального буття які можна розглядати як ресурси процесу соціалізації. У своїй цілісності **ці ресурси** являють собою поєднання матеріальних (тілесних) та нематеріальних (духовних) феноменів, що характеризує соціальну дійсність у плані потенційних можливостей людей впливати на власний розвиток та середовище свого буття. По суті, ресурси соціалізації у цілому виражаються інтегративним запасом засобів, користуючись якими людина визначає перспективи власного існування та розвитку, опираючись на досягнення всього суспільства і на власні можливості.

Проблеми багатоаспектності процесу соціалізації особистості піднімаються у роботах І. Бабаджанова, Я. Корчмарюка, Г. Серікова, Л. Сорочик та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. Вказується на різноманітність чинників та аспектів соціалізації як у контексті багатства змісту розвитку людини, так і у контексті множинності соціокультурних впливів на цей процес. Разом з тим філософські аспекти взаємодії тілесних та духовних аспектів соціалізації залишаються поза увагою більшості дослідників. Відтак постає проблема визначення філософських аспектів дослідження взаємодії духовних та тілесних складових процесу соціалізації особистості.

Матеріальною основою ресурсу соціалізації слід вважати людську тілесність. Тіла людей мають властивості, що забезпечують можливість життєдіяльності та розвитку, вони є субстанцією здійснення біологічних процесів і лежать в основі людської життєдіяльності як біосоціального феномена. Користуючись тілесним потенціалом, людина забезпечує себе всім тим, що необхідно для її розвитку і здійснення процесу соціалізації, самореалізуючись у соціумі. З тілесністю людини безпосередньо пов'язаний розвиток її почуттєвої сфери, а від неї прямо залежить розвиток її душевного життя. Розвиток душевного світу, визначає такий важливий аспект соціалізації, як здатність виражати своє відношення до себе та навколишнього світу. А вже на основі цього людина вибудовує свої взаємини з іншими людьми та власну систему цінностей, що і є основою процесу соціалізації [3, с. 10–11].

До нематеріально–духовних факторів соціалізації людини, як правило, відносять інтелектуальний розвиток та становлення духовності. У першому випадку мова йде про запас особистих передумов, завдяки яким людина може пізнавати себе й оточення, який і лежить в основі розвитку її здатностей у різних аспектах життєдіяльності. Нагромадження інтелектуального потенціалу максимально посилює можливості людини щодо управління своїм процесом розвитку та стосунками із соціокультурним оточенням. Завдяки інтелектуальному розвитку людини утворюється сам феномен соціальної дійсності, відбувається збагачення людини засвоєним соціальним особистим досвідом, що і визначає змістовну частину формування особистості.

У другому випадку мова йде про духовний потенціал розвитку людини як наслідок засвоєння нею загальнолюдських цінностей і самовизначення особистого відношення до них. Вважається, що процес духовного розвитку представляє собою синтез душевного та інтелектуального розвитку, однак його безумовно не можна звести до їх механічного поєднання. У контексті соціалізації розвиток духовного світу людини є підставою для характеристики її соціального статусу. Використовуючи власний духовний потенціал кожна людина виражає й проявляє своє відношення як до себе, так і до соціокультурного оточення і інших людей. Тим самим вона вибудовує власну життєдіяльність на основі визначення пріоритетності тих чи інших цінностей.

Цілісність складових потенціалів розвитку людини у процесі її соціалізації обумовлюється і її природними задатками, і образом життєдіяльності, і особливостями середовища проживання. Тілесні, душевні, духовно–інтелектуальні складові особистісного розвитку взаємно впливають один на одного, проте повної взаємодетермінації і взаємозалежності між ними, швидше за все, немає. Це видно хоча б з того, що тілесно розвинена людина далеко не завжди відрізняється сильним духом чи інтелектуальним розвитком.

Проблема соціалізації стосовно розвитку духовного та тілесного потенціалів людини передусім пов'язана з впливом суспільства та самого індивіда на його розвиток. Безумовно, особисті якості людини удосконалюються лише у її соціокультурному середовищі у процесі її життєдіяльності. Однак наявність та доцільність свідомого впливу на цей процес є серйозною проблемою, оскільки, з одного боку, і суспільство, і сам індивід далеко не завжди розуміють необхідність максимізації своїх природних задатків, а з іншого, необґрунтоване втручання людини чи соціуму у процес соціалізації може викликати і негативні наслідки. На практиці онтогенез тілесного та духовного потенціалів людини найчастіше відбувається в режимі саморегуляції, без навмисного втручання як з боку людини, так і з боку суспільства, просто як природний процес життєдіяльності.

На нашу думку, найбільше значення для розвитку духовного та тілесного потенціалів людини у процесі соціалізації найбільше значення мають такі соціокультурно обумовлені характеристики, як освіта та здоров'я. В освітньому процесі розвивається **освіченість** людини як здатність користуватися засвоєним соціальним досвідом у життєдіяльності, у той же час освіченість служить передумовою розвитку цілісності особистості як сукупності певних здатностей. В освітньому процесі

здійснюється розвиток усіх фізичних та духовно-інтелектуальних властивостей людини як інтегративного цілого. Засвоюючи соціальний досвід, людина також самовизначається з особистим відношенням до нього, у неї формуються **особисті ціннісні орієнтації**, на основі яких визначаються індивідуальні мотиви життєдіяльності.

Здоров'я також доцільно схарактеризувати як інтегративну властивість, що обумовлює можливість життєдіяльності. Як і освіта, здоров'я стосується як розвитку тілесних, так і духовних здатностей людини у процесі соціалізації. Розвиток потенціалу здоров'я визначає здатність людини проявити себе у різних аспектах життєдіяльності. Здоров'я, як і освіта, визначається на основі поєднання турботи про людину про його збереження і зміцнення та впливу суспільства на формування здорового соціального середовища. Інтегрованим результатом соціалізації людини як суб'єкта власного здоров'я є формування мотивації до здорового способу життя.

У своїй цілісності розвиток духовного та тілесного потенціалів людини лежить у основі як її життєдіяльності, так і процесу соціалізації. Користуючись ними, людина здатна проявляти себе як автономний феномен соціальної дійсності у тій мірі, у якій характеристики її власного світу виявляються достатніми для цього. Процес соціалізації характеризується постійним нагромадженням здатностей у межах цього внутрішнього світу, що є основою продуктивної самореалізації. Важливим є свідомий вибір людиною процесу самотворення, зі стримуванням руйнівних тенденцій у розвитку власного потенціалу, оскільки, як показує досвід, саморозвиток при домінуванні зовнішніх факторів, насамперед, соціокультурного середовища, викликає серйозні проблеми як на духовному, так і на тілесному рівні. Користуючись розвиненим ціннісно-духовним потенціалом, людина здатна активно самореалізовуватися в навколишній дійсності.

Оскільки традиційно результати соціалізації пов'язують зі становленням особистості, є сенс зупинитися саме на цьому понятті. Різні дефініції поняття «особистість» можна умовно розділити на кілька груп. По-перше, це соціально-філософський підхід, у межах якого особистість трактується як суспільний індивід, суб'єкт і об'єкт соціальних відносин (В. А. Ганзен, А. Н. Леонтьев, І. С. Кін і ін.). По-друге, це соціально-психологічний підхід, коли особистість визначається як суб'єкт суспільної поведінки й комунікації (Б. Г. Ананьев, Ю. В. Щербатих і ін.). По-третє, це гносео-онтологічний підхід, при якому особистість є носієм свідомості, здатним до пізнання, переживання і перетворення навколишнього світу (К. К. Платонов, М. Н. Щербаков і ін.). Сюди також слід додати трансцендентальні інтерпретації, коли особистість означає не просто унікальну людину, але людину у її зв'язку з Богом у контексті формування відповідної аксіосфери її буття [4, с. 153–154].

Проте за будь-яких глумачень сучасні філософи фіксують результати соціалізації сучасної людини як «розколоту особистість», маючи на увазі, що вона не є цілісною передусім у духовно-тілесному вимірі. Відсутність цілісності визначається насамперед тим, що природно-соціальні виміри людини входять у суперечність з її духовно-моральними характеристиками. Зокрема, досить часто у межах загалом продуктивного концепту кіберсоціалізації здійснюється абсолютизація

тілесного виміру розвитку людини на основі концепту кіборгізації. Використання різноманітних можливостей удосконалення тіла та фізіологічних процесів людини розглядається як основа її розвитку, яка у перспективі дозволить забезпечити людське безсмертя. Дослідник Я. І. Корчмарюк відзначає: « У майбутньому, якщо тенденції кіборгізації збережуться в нинішньому вигляді ... кіборгізацію можна ... уявити як повну, або абсолютну. Тобто, повну заміну всієї органічної частини живої істоти – на штучну, з розширенням, посиленням і доповненням її функціональних можливостей на всі діапазони взаємодій матерії. ... Саме ці можливості дозволять людству не тільки позбутися хвороб і природної нерівності, не тільки перемогти старість і знайти особисте безсмертя, але й розселитися по всіх планетах Всесвіту...» [2].

Ігнорування при цьому духовного виміру розвитку людини, що є її суттю, приводить фактично до її знеособлювання, і результатом кіберсоціалізації у цьому випадку стає відсутність особистості як такої. І цей процес як результат поширення віртуальної соціалізації у межах масової культури уже певною мірою можна вважати започаткованим. Зомбування свідомості різними егоцентричними ідеями, ідеєю культу задоволень, життя для себе, самоцінності віртуальної комунікації тощо приводить до «омеханічування» свідомості, її звільнення від духовно-моральних основ самовизначення.

Відповідно виникає питання стосовно ролі людської тілесності як чинника самовизначення людини. У найбільш загальному вигляді соціалізація пов'язана з самоідентифікацією відносно власного тіла, а з іншого боку – з розумінням своєї самості в порівнянні з іншими людьми, їх тілесністю.

Проблема тілесної самоідентифікації, яка здійснюється у процесі соціалізації індивіда, пов'язана з усвідомленням людиною своєї тотожності з власним тілом і можливостями ним розпоряджатися, використовувати його у процесі власної життєдіяльності для досягнення своїх цілей. У цьому сенсі набуття тілесної «самоті» людиною пов'язане з усвідомленням фізично-тілесної свободи, самоцінності життя, особистої недоторканності [1, с. 23]. Сучасні дослідники вважаються, що вирішальні для тілесної самоідентифікації людини феномени, такі як життя, здоров'я й фізична свобода – це феномени, що є матеріально-біологічними характеристиками людського існування і своєю основою мають буття та особисту безпеку людини. Таким чином, тілесність розглядається у межах ціннісного значення життя, яке визначається не тим, що воно властиве людині від природи, а в силу того, що воно реалізується у контексті особистісного та суспільного буття. Стосовно людини життя як процес тілесної діяльності виконує роль повсякденного орієнтира в предметній і соціальній дійсності, що визначає і її практичне відношення до цієї дійсності.

Орієнтиром самоідентифікації людини у процесі соціалізації є не лише власне тіло, а й тілесне буття інших людей. Більше того, саме тілесність інших людей відіграє вирішальну роль у процесі набуття власної тілесної «самоті» на почуттєвому рівні, оскільки саме чуже тіло виступає для кожного предметом зовнішнього споглядання, у той час як власне тіло є не стільки предметом споглядання, скільки предметом осмислення. Як цілісність, когерентна тілесній індивідуальності, власне тіло людиною лише мислиться, але не сприймається

за допомогою органів відчуття. Проте у будь-якому разі почуттєве споглядання, як і логічне осмислення власного тілесного «я» пов'язане винятково з фактом існування тілесності іншої людини.

Соціалізація особистості у тілесному вимірі як би має відношення із двома абсолютними просторами. По-перше, з усім тим, що визначає причини наявності індивідуальної тілесності та її характеристики. По-друге, із змінним матеріальним простором буття тіла, який не обмежується його місцем, а постійно змінюється, то розширюючись до меж максимальної самоактуалізації, то звужуючись у своїх крайніх межах у бік небуття – не лише смерті, а й різноманітних форм обмеження життя і процесу саморозвитку. Звідси зростає актуальність поєднання духовних та тілесних аспектів соціалізації як наймогутнішого інструмента становлення людської особистості, оскільки воно містить у собі момент трансцендування за межі тієї або іншої тілесної організації.

Висновки. Таким чином, процес соціалізації можна розглядати як процес створення людини через становлення і розвиток її тілесної і духовної організації. Основні проблеми соціалізації сьогодні пов'язані з акцентуванням тілесно-матеріального виміру розвитку людини, що приводить до втрати сенсожиттєвих та ціннісних орієнтирів. Навіть цілісний розвиток не гарантує успішної соціалізації, оскільки він має ґрунтуватися на домінуванні духовних факторів над тілесними. Разом з тим тілесний аспект соціалізації є надзвичайно важливим, оскільки він пов'язаний із створенням матеріально-соматичних передумов будь-якої людської життєдіяльності взагалі. Проте тілесний розвиток є невіддільним від процесів соціальної діяльності та комунікації, що визначаються духовними чинниками.

Список використаних джерел

1. Бабаджанов И. Х. Право на жизнь и право на тело человека: некоторые подходы к аксиологическому измерению / И. Х. Бабаджанов // Юридическая наука: история и современность. – 2012. – №2. – С.20–26.
2. Корчмарюк Я. И. Киборгизация живых существ: обзор современного состояния, истории и перспектив мировой науки, техники и технологии в этой области, по материалам Интернет-дайджестов СМИ / Я. И. Корчмарюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.settleretika.ra/index.php/2010-03-16...2010-03-16...50> (дата обращения: 30.04.2015).
3. Сериков Г. Н. Гуманно ориентированная системно-синергетическая интерпретация человеческого ресурса / Г. Н. Сериков // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Образование. Педагогические науки. – 2010. – №36 (212). – С.9–16.
4. Сорочик Л. И. Личность как целостность и идеи ее трансформации в XXI веке / Л. И. Сорочик // Культура. Духовность. Общество. – 2012. – №1. – С.153–162.

References

1. Babadzhyanov I. H. Pravo na zhizn' i pravo na telo cheloveka: nekotorye podhody k aksiologicheskomu izmereniju / I. H. Babadzhyanov // Juridicheskaja nauka: istorija i sovremennost'. – 2012. – №2. – С.20–26.
2. Korchmarjuk Ja. I. Kiborgizacija zhivyh sushhestv: obzor sovremennogo sostojanija, istorii i perspektiv mirovoj nauki, tehniki i tehnologii v jetoj oblasti, po materialam Internet-dajdzhestov SMI / Ja. I. Korchmarjuk [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.settleretika.ra/index.php/2010-03-16...2010-03-16...50> (data obrashhenija: 30.04.2015).
3. Serikov G. N. Gumanno orientirovannaja sistemno-sinergeticheskaja interpretacija chelovecheskogo resursa / G. N. Serikov // Vestnik Juzhno-Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Obrazovanie. Pedagogicheskie nauki. – 2010. – №36 (212). – С.9–16.

4. Sorochik L. I. Lichnost' kak celostnost' i idei ee transformacii v XXI veke / L. I. Sorochik // Kul'tura. Duhovnost'. Obshhestvo. – 2012. – №1. – С.153–162.

Lavrova L. V., PhD, associate professor, Head of Department of Education and Culture of Health in Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Dnipro), grunval@bk.ru

Physical and spiritual socialization of personality: philosophical dimension

The questions of interaction of physical and spiritual socialization in the context of improving the research methodology and philosophy of education categorical apparatus are considered. On the basis of systematic and comparative methodologies, approaches combining social philosophy, philosophy of health and philosophy of education reveals unexplored aspect of the problem associated with definition of review methodological principles and the role of the interaction of physical and spiritual component of human socialization. It is shown that it is in the process of socialization is prioritizing material or spiritual dimensions of meaning of human life is defined. It is grounded the necessity of emphasizing spiritual values as dominant in the benchmark socialization process.

Keywords: philosophy of education, people, spiritual, physical, self-development, socialization.

* * *

УДК 261.7

Левченко Т. Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та політології, Університет державної фіскальної служби України (Україна, Ірпінь), nnguman@mail.ru

РОЗУМІННЯ ВІРИ У СУЧАСНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ТЕОЛОГІЇ

Досліджуються трансформації концепту віри в православній теології кінці ХХ століття. Встановлено, що у сучасній православній теології віра ототожнюється із духовним досвідом, отримуваним у Церкві за умови відкритості суб'єкта до церковно-релігійного впливу. Це ототожнення характерне для неопатристики, засновником якої був Г. Флоровський. Митрополит Антоній Сурозький, цілком у дусі неопатристики Флоровського і його учнів, тісно пов'язує поняття віри із релігійним досвідом, але все-таки феноменологічно відрізняє сам християнський релігійний досвід та християнську віру. Під час самого акту інтенсивного релігійного досвіду ще немає місця для віри, для будь-яких актів особистості – настільки вона захоплена переживаннями. Віра є впевненістю щодо того, що людина пережила всім своїм існуванням і про що може з абсолютною впевненістю свідчити. Віра у людину є основою для можливості етики та соціального життя, і така віра теж ґрунтується на досвіді. Антоній Сурозький доводить, що віра як довіра до особистості необхідна для існування етичних і соціальних відносин, віра як впевненість у досвіді необхідна для існування науки та культури.

Ключові слова: віра, впевненість, довіра, православ'я, сучасна теологія.

Сучасна православна теологія переживає драматичні парадигмальні зміни, переживши в 1920–ті–1990–ті роки бум неопатристики, а в 2000–ні зіштовхнувшись із кризою неопатристичної парадигми. На думку класиків неопатристики (Г. Флоровський, В. Лоський, О. Шмеман, Д. Станілоае, І. Попович) академічна теологія та російська релігійна думка (від слов'янофілів до С. Булгакова) знаходиться у полоні метафізичного і романтичного способів думання, привнесених із Заходу. Відновлення справжнього православного богослов'я мислилося як повернення до традиції, втілений у самій Церкві з її патристичною спадщиною (Г. Флоровський), літургії (О. Шмеман), досвідом живих відносин з Богом (митрополит Антоній Сурозький). Криза, яка охопила православну теологію сьогодні, пов'язана із пошуками нової парадигми, яка б дозволила православ'ю адекватно відповідати на виклики доби постмодернізму. Не дивлячись на зміну парадигм у розвитку православної теології та різноманітне переосмислення багатьох ключових концептів, розуміння віри залишалось спільним для всіх православних мислителів ХХ і ХХІ століть, і лише поглиблювалося з розвитком теологічних вчень.